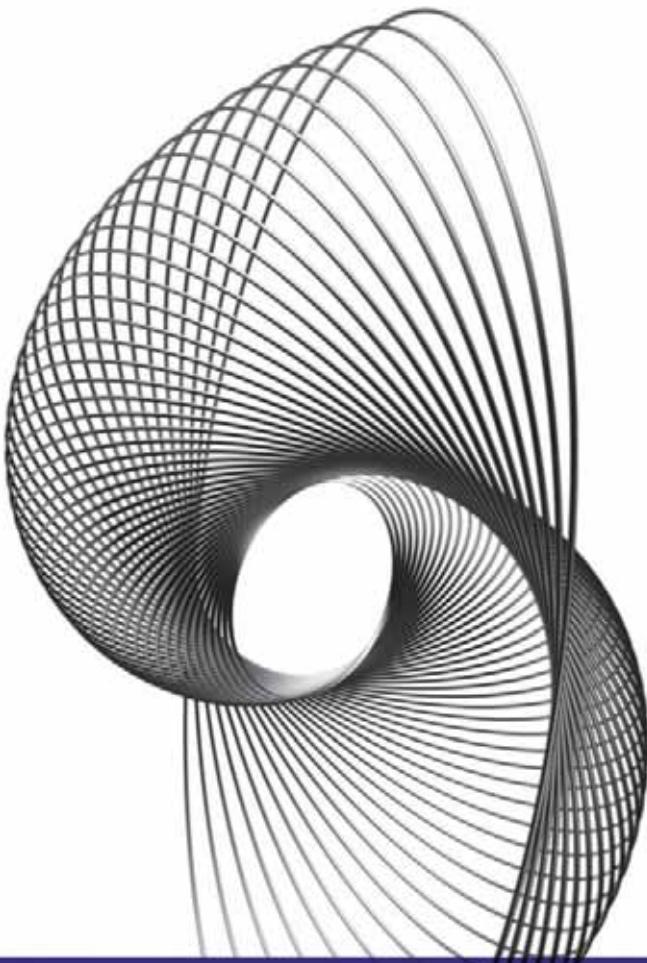

Steinar Fredriksen

LOVBRUDD, SKYLD
OG STRAFF

Hovedlinjer i alminnelig strafferett

GYLDENDAL
JURIDISK

STEINAR FREDRIKSEN

LOVBRUDD, SKYLD OG STRAFF

HOVEDLINJER I ALMINNELIG STRAFFERETT

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2016
1. utgave, 1. opplag 2016

ISBN 978-82-05-49330-8

Omslagsdesign: Kristin Berg Johnsen
Layout: Laboremus Oslo AS
Sats: Laboremus Oslo AS
Brødtekst: Minion Pro 10,5/15 pkt

Alle henvendelser om boken kan rettes til

Gyldendal Juridisk
Postboks 6730 St. Olavs plass
0130 Oslo

www.gyldental.no/juridisk
juridisk@gyldental.no

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering
innngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid
med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter
eller fengsel.

Forord

Siktemålet med denne boken er å gi en grunnleggende innføring i den alminnelige strafferettens hovedlinjer. Den er primært skrevet med tanke på at den skal fylle funksjonen som pensumlitteratur i emnet ved Politihøgskolens bachelorutdanning. Boken vil imidlertid kunne være til nytte også for andre grupper, f.eks. studenter ved andre læresteder som har behov for grunnleggende kunnskap om strafferett. Tatt i betraktning at straffeloven av 2005 trådte i kraft forholdsvis nylig, vil den også være nyttig for ferdig utdannede polititjenestepersoner som ønsker å oppdatere sine strafferettskunnskaper i lys av den nye loven. Boken kan også fylle en funksjon som innføringsbok, eller som grunnlag for repetisjon av den alminnelige strafferettens hovedlinjer, for jusstudenter.

Under skriveprosessen har jeg vært så heldig at min kollega høyskolelektor Gerd Magnus har tatt seg tid til å lese og kommentere manuskriptutkastet i sin helhet, mens min tidligere kollega Turid Helmert har lest og kommentert utkast til et betydelig antall kapitler. Jeg retter en stor takk til dem begge for deres innsats, som har bidratt til forbedringer på mange punkter. De feil og mangler som sikkert fortsatt er å finne i teksten, må jeg selv bære det hele og fulle ansvar for.

Under arbeidet med boken har jeg hatt et godt og hyggelig samarbeid med Gyldendal Juridisk, hvor jeg i første rekke har hatt kontakt med redaktør Ida Vibeke Kyhring. Jeg takker også henne, og alle andre i forlaget som har bidratt til realiseringen av dette prosjektet.

6 FORORD

Takk også til min arbeidsgiver, Politihøgskolen, som har sørget for å legge min arbeidshverdag til rette på en slik måte at det ble mulig å skrive denne boken.

Til slutt vil jeg takke personalet ved Politihøgskolens bibliotek for at de også denne gangen har gitt uunnværlig bistand under skriveprosessen.

Oslo, 1. april 2016
Steinar Fredriksen

Innhold

ALMINNELIG OG SPESIELL STRAFFERETT	17
DEL I INNLEDNING	19
KAPITTEL 1 GENERELT OM STRAFF OG STRAFFERETT	20
1.1 Samfunn, regler, straff og strafferett	20
1.2 Straffens formål og virkninger	22
1.2.1 Generelt om straffens formål	22
1.2.2 Særlig om straffens individualpreventive virkning	23
1.2.3 Særlig om straffens allmennpreventive virkning	24
1.3 Strafferettens plass i rettssystemet – strafferettssystemet.....	25
1.4 Hvilke lovbrudd skal være straffbare? Skadefølgeprinsippet.....	27
1.5 Politiet og strafferetten.....	29
KAPITTEL 2 STRAFFELOVGIVNINGEN	31
2.1 Generelt om straffelovgivningen.....	31
2.2 Noen sentrale begreper: paragraf, straffebestemmelse, straffebud og regel.....	32
2.3 To måter å inndele straffebestemmelser på	33
2.3.1 Inndeling etter kriteriet «bestemmelsenes plassering i straf- felovgivningen»: straffeloven og spesiallovgivningen.....	33
2.3.2 Inndeling etter kriteriet «fellesregulering kontra spesial- regulering»: alminnelig og spesiell strafferett.....	35
2.4 Nærmere om straffebud.....	35
2.4.1 Norm og straffetrussel	35
2.4.2 Lovbrudd og straffbar handling.....	37

8 INNHOLD

2.4.3	Inndeling av straffebudene etter gjerningsinnholdet: handlingsstraffebud og følgestraffebud	37
2.5	Legaldefinisjoner.....	39
2.6	Straffelovgivningens virkeområde i tid og rom.....	40
2.6.1	Virkeområdet i tid: Hvilken straffelovgivning skal forholdet bedømmes etter?	40
2.6.2	Virkeområdet i rom: På hvilket geografisk område gjelder norsk straffelovgivning?.....	42
KAPITTEL 3 STRAFFERETTENS INTERNASJONALISERING		43
3.1	Oversikt.....	43
3.2	Den internasjonale strafferetten	45
3.2.1	Utviklingen av den internasjonale strafferetten.....	45
3.2.2	Innvirkningen på norsk strafferett.....	46
3.3	Den transnasjonale strafferetten.....	46
3.3.1	Utviklingen av den transnasjonale strafferetten.....	46
3.3.2	Innvirkningen på norsk strafferett.....	47
3.4	EU-strafferetten	48
3.4.1	Utviklingen av EU-strafferetten.....	48
3.4.2	Innvirkningen på norsk strafferett.....	48
DEL II STRAFFERETTENS ANSVARSLÆRE.....		51
KAPITTEL 4 OBJEKTIVE OG SUBJEKTIVE VILKÅR FOR STRAFF:		
DE FIRE STRAFFBARHETSVILKÅRENE.....		53
4.1	Generelt.....	53
4.2	Straffbarhetsvilkår nr. 1: Handlingen må rammes av normen i et straffebud.....	54
4.3	Straffbarhetsvilkår nr. 2: Gjerningspersonen må ha utvist den skyld straffebudet krever	54
4.4	Straffbarhetsvilkår nr. 3: Gjerningspersonen må være strafferettlig tilregnelig	54
4.5	Straffbarhetsvilkår nr. 4: Det må ikke foreligge noen objektiv strafffrihetsgrunn.....	55
4.6	Hvordan de fire straffbarhetsvilkårene gjør seg gjeldende i den konkrete straffesak	55
4.7	Objektive og subjektive straffbarhetsvilkår i de enkelte straffebud.....	56

KAPITTEL 5 KRAVET OM AT HANDLINGEN MÅ RAMMES AV NORMEN I ET STRAFFEBUD	58
5.1 Hvorfor straff er betinget av at normen i et straffebud er overtrådt – legalitetsprinsippet.....	58
5.1.1 Legalitetsprinsippets forankring i Grunnloven og straffeloven..	58
5.1.2 Legalitetsprinsippet og forvaltningens adgang til å gi straf- febestemmelser	59
5.1.3 Legalitetsprinsippet og Stortinget – klarhetskravet	60
5.1.4 Legalitetsprinsippet og domstolene – analogiforbudet	61
5.1.5 Forbudet mot at lover gis tilbakevirkende kraft	61
5.2 Årsakssammenheng og påregnelighet.....	62
5.2.1 Årsakssammenheng	62
5.2.2 Påregnelighet	63
5.3 Fullbyrdet handling, forsøk og medvirkning.....	64
KAPITTEL 6 SKYLD SOM VILKÅR FOR STRAFF	65
6.1 Hvorfor er skyld hos gjerningspersonen et vilkår for straff?	65
6.2 De to hovedformer for skyld: forsett og uaktsomhet.....	66
6.3 Forsett.....	67
6.3.1 Hva forsettet skal dekke. Dekningsprinsippet	67
6.3.2 Tre varianter av forsett, jf. strl. § 22 første ledd	69
6.3.2.1 Introduksjon	69
6.3.2.2 Hensiktsforsett	70
6.3.2.3 Vissheits- og sannsynlighetsforsett	72
6.3.2.4 Eventuelt forsett	75
6.3.3 Særlig om det kvalifiserte forsett: hensikt og overlegg.....	76
6.3.4 Er forsett et spørsmål om «viten og vilje»?.....	77
6.3.5 Skillet mellom faktisk og rettslig uvitenhet	79
6.3.5.1 Faktisk uvitenhet.....	79
6.3.5.2 Rettslig uvitenhet	79
6.3.6 Forsett og rus	81
6.3.6.1 Fingering av forsett ved selvforskyldt rus	81
6.3.6.2 Når er rusen selvforskyldt?	82
6.3.6.3 Særlig om atypisk rus.....	82
6.3.7 Beviset for forsett	83
6.4 Uaktsomhet	85
6.4.1 Simpel og grov uaktsomhet	85
6.4.2 Aktsomhetsvurderingen	86
6.4.2.1 Generelt om akt somhetsvurderingens innhold	86
6.4.2.2 Nærmere om den objektive normen for forsvarlig oppptreden.....	86

6.4.2.3 Nærmere om vurderingen av om det er grunnlag for bebreidelse	87
6.4.3 Eksempel på en akt somhetsvurdering: Rt. 1994 s. 770.....	88
6.4.4 Bevisst og ubevisst uaktsomhet.....	90
6.4.5 Uaktsomhet og rus	91
6.4.6 Om anvendelse av dekningsprinsippet ved uaktsomhet	92
6.4.6.1 Generelt om dekningsprinsippet ved uaktsomhet.....	92
6.4.6.2 Dekningsprinsippet og kravet om påregnelighet.....	93
6.4.6.3 Et eksempel fra rettspraksis på anvendelse av dekningsprinsippet ved uaktsomhet.....	94
6.5 Forsettlig handlinger som får uforsettlig følger	95
KAPITTEL 7 VILKÅRET OM STRAFFERETTSIG TILREGNELIGHET.....	98
7.1 Tilregnelighetsbegrepet – rettslig og faktisk tilregnelighet	98
7.2 Gjerningspersonen var under 15 år	100
7.3 Gjerningspersonen var psykotisk.....	100
7.4 Gjerningspersonen var psykisk utviklingshemmet i høy grad.....	102
7.5 Gjerningspersonen hadde en sterk bevissthetsforstyrrelse	102
7.6 Sterke bevissthetsforstyrrelser og psykoser som er en følge av selvforskyldt rus	103
KAPITTEL 8 STRAFFBART FORSØK	105
8.1 Hjemmelen for forsøkets straffbarhet, jf. strl. § 16 første ledd.....	105
8.2 Hvorfor er forsøk straffbart?	106
8.3 Forsøkets subjektive side	107
8.3.1 Innledning.....	107
8.3.2 Kravet om fullbyrdelsesforsett	108
8.3.3 Uaktsomhet kan ikke lede til straff for forsøk	109
8.4 Forsøkets objektive side: den øvre og nedre grense for forsøk	109
8.4.1 Forsøkets øvre grense: grensen mot fullbyrdelse.....	109
8.4.2 Forsøkets nedre grense: «foretar noe som leder direkte mot utføringen»	110
8.5 Utjenlig forsøk	114
8.6 Straffebud der den fullbyrdete handlingen er en forberedelses- eller forsøkshandling	115
8.7 Straffriende tilbaketreden fra forsøk	115
KAPITTEL 9 STRAFFBAR MEDVIRKNING.....	117
9.1 Generelt om straffbar medvirkning.....	117
9.2 Samvirke om utførelse av lovbrudd: fellesvirke eller medvirkning?.....	118

9.3 Nærmere om kravet til samvirke mellom medvirker og gjerningsperson	120
9.4 Nærmere om fysisk medvirkning, psykisk medvirkning og passiv medvirkning	121
9.4.1 Fysisk medvirkning	121
9.4.2 Psykisk medvirkning	123
9.4.3 Passiv medvirkning.....	124
9.5 Skyldkravet ved medvirkning	126
9.5.1 Straffeloven § 21 gjelder også ved medvirkning.....	126
9.5.2 Hva medvirkerens forsett må dekke.....	126
9.5.3 Nærmere om uaktsom medvirkning	127
9.6 Hovedmann og medvirker bedømmes hver for seg	128
9.7 Grensen mellom medvirkning og etterfølgende bistand	129
KAPITTEL 10 SAMMENSTØT AV LOVBRUDD (KONKURRENS)	131
10.1 Introduksjon – realkonkurrrens og idealkonkurrrens	131
10.2 Konkurrensspørsmålets betydning.....	132
10.3 Konkurrensspørsmålet kan være avgjort i det enkelte straffebud.....	133
10.4 Utgangspunktet når konkurrensspørsmålet ikke er regulert i lov: Grensen mellom ett og flere lovbrudd beror på skjønn.....	134
10.5 Nærmere om realkonkurrrens	135
10.5.1 Realkonkurrrens eller fortsatt straffbart forhold?.....	135
10.5.2 Realkonkurrrens eller konsumpsjon?.....	136
10.6 Nærmere om idealkonkurrrens.....	137
KAPITTEL 11 STRAFFRIHETSGRUNNER.....	139
11.1 Innledning	139
11.1.1 Hva straffrihetsgrunner er	139
11.1.2 Generelle og spesielle straffrihetsgrunner	140
11.1.3 Lovfestede og ulovfestede straffrihetsgrunner	140
11.1.4 Kort om noen konsekvenser av at det foreligger en straffri- hetsgrunn	141
11.1.5 Kort om fremstillingen videre.....	142
11.2 Nødrett	142
11.2.1 Introduksjon	142
11.2.2 Nødrettssituasjonen	143
11.2.2.1 «Fare for skade» på «liv, helse, eiendom eller annen interesse»	143
11.2.2.2 «Ikke kan avverges på annen rimelig måte».....	145
11.2.3 Nødrettshandlingen	145
11.2.4 Kravet om forholdsmessighet.....	145
11.2.5 Overskridelse av grensene for nødrett.....	146

11.3 Nødverge	147
11.3.1 Introduksjon	147
11.3.2 Nødvergesituasjonen.....	147
11.3.2.1 «Angrep».....	147
11.3.2.2 «Ulovlig»	148
11.3.2.3 Angrepet må ikke være avsluttet	149
11.3.3 Nødvergehandlingen	149
11.3.3.1 «For å avverge».....	149
11.3.3.2 «Ikke går lenger enn nødvendig»	151
11.3.3.3 «Ikke går utenfor hva som er forsvarlig»	151
11.3.4 Overskridelse av grensene for nødverge.....	152
11.3.5 Særlig om nødverge mot handlinger begått av offentlige myndigheter, jf. § 18 tredje ledd	152
11.3.6 Særlig om strafffrihet ved pågripelse mv., jf. § 18 annet ledd	154
11.4 Lovlig selvtekt.....	155
11.4.1 Generelt om selvtekt som strafffihetsgrunn	155
11.4.2 Vilkårene for lovlig selvtekt i strl. § 19	155
11.4.3 Overskridelse av grensene for lovlig selvtekt	157
11.5 Samtykke.....	157
11.5.1 Generelt om samtykkets betydning for om straffbart forhold foreligger	157
11.5.2 Voldslovbrudd	158
11.5.3 Tvang og frihetsberøvelse.....	158
11.5.4 Seksuallovbrudd.....	159
11.5.5 Formueskrenkelser	159
11.5.6 Generelle krav til et straffrende samtykke.....	160
KAPITTEL 12 FORETAKSSTRAFF	161
12.1 Innledning	161
12.2 Vilkårene for å ilette foretaksstraff, jf. strl. § 27 første ledd.....	163
12.2.1 Overtredelse av et straffebud	163
12.2.2 Skyld og tilregnelighet kreves ikke.....	164
12.2.3 Lovbruddet må være begått av noen som handlet «på vegne av» foretaket	165
12.3 Momenter ved avgjørelsen av om foretaksstraff skal ilettes, jf. strl. § 28	166
KAPITTEL 13 STRAFFANSVARETS BORTFALL VED FOREDELSE	167
13.1 Innledning	167
13.2 Foreldelsesfristens lengde	168
13.3 Foreldelsesfristens starttidspunkt.....	169
13.4 Avbrytelse av foreldelsen	171

13.5 Straffansvar som ikke foreldes.....	172
13.6 Særlig om foreldelse av inndragningsansvar og av ilagt straffansvar	173

DEL III STRAFFERETTENS REAKSJONSLÆRE 175

KAPITTEL 14 OVERSIKT OVER DE STRAFFERETTSLIGE

REAKSJONENE.....	177

14.1 Innledning	177

14.2 Straff.....	178

14.3 Andre strafferettslige reaksjoner.....	178

KAPITTEL 15 STRAFFARTENE 180

15.1 Fengselsstraff.....	180

15.1.1 Hjemmelen for bruk av fengselsstraff.....	180

15.1.2 Minstestraff og lengstestraff.....	180

15.1.3 Utmåling i dager, måneder og år	181

15.1.4 Kombinasjon av fengsel og andre straffarter	181

15.1.5 Begrenset adgang til bruk av fengsel når gjerningspersonen er under 18 år.....	182

15.1.6 Betinget fengsel – fullbyrdingsutsettelse	183

15.2 Forvaring.....	185

15.2.1 Generelt	185

15.2.2 Vilkårene for forvaring	185

15.2.3 Minstetid og lengstetid	186

15.2.4 Prøveløslatelse.....	186

15.3 Samfunnsstraff.....	187

15.3.1 Innledning	187

15.3.2 Vilkårene for å idømme samfunnsstraff	187

15.3.3 Samfunnsstraffens innhold	189

15.3.4 Brudd på vilkår for samfunnsstraff	189

15.4 Ungdomsstraff, ungdomsoppfølging og oppfølging i konfliktråd.....	190

15.4.1 Generelt om ungdomsstraff, ungdomsoppfølging og opp- følging i konfliktråd	190

15.4.2 Nærmere om ungdomsstraff og ungdomsoppfølging.....	191

15.4.2.1 Vilkår for å idømme ungdomsstraff.....	191

15.4.2.2 Gjennomføringstid og subsidiær fengselsstraff ved ungdomsstraff.....	192

15.4.2.3 Vilkår for å ilegge eller idømme ungdomsoppfølging .	192

15.4.2.4 Innholdet i ungdomsstraff og ungdomsoppfølging....	193

15.4.2.5 Vilkårsbrudd ved ungdomsstraff og ungdomsoppfølging	193

15.4.3 Kort om oppfølging i konfliktråd	194

15.5 Bot	194
15.5.1 Generelt	194
15.5.2 Utmåling av bøtestraff	195
15.5.3 Betinget bot for lovtrytere under 18 år	197
15.5.4 Subsidiær fengselsstraff	197
15.6 Rettighetstap	198
15.6.1 Innledning	198
15.6.2 Tap av retten til stilling mv.	199
15.6.3 Kontaktforbud	199
15.6.4 Rettighetstapets varighet	200
KAPITTEL 16 STRAFFUTMÅLING	201
16.1 Generelt om straffutmåling	201
16.1.1 De rettslige rammer for straffutmålingen	201
16.1.2 Skjerpende og formildende omstendigheter innenfor lovens rammer	202
16.1.3 Gjelder det et skyldkrav for å legge vekt på skjerpende om- stendigheter?	202
16.1.4 Fravikelse av lovens strafferammer	203
16.1.5 Etterforskning vedrørende skjerpende og formildende om- stendigheter	203
16.2 Skjerpende omstendigheter innenfor lovens strafferammer, jf. § 77 ..	204
16.3 Formildende omstendigheter innenfor lovens strafferammer, jf. § 78 ..	207
16.4 Fastsetting av fengselsstraff ut over lengstestaffen, jf. § 79	211
16.4.1 Generelt	211
16.4.2 Forhøyelse på grunn av konkurrens	211
16.4.3 Forhøyelse på grunn av gjentakelse	212
16.4.4 Forhøyelse på grunn av at lovbruddet er begått som ledd i aktivitetene til en organisert kriminell gruppe	212
16.5 Fastsetting av straff under minstestaffen eller til en mildere straffart, jf. § 80, og straffritak, jf. § 81	215
16.6 Fradrag i straffen for utholdt frihetsberøvelse – «varetektsfradrag» ..	216
KAPITTEL 17 STRAFFERETTSLIGE REAKSJONER SOM IKKE ER STRAFF	218
17.1 Innledning	218
17.2 Overføring til tvungent psykisk helsevern	218
17.2.1 Generelt	218
17.2.2 Vilkårene for tvungent psykisk helsevern	219
17.2.3 Overføring til anstalt under kriminalomsorgen	220
17.3 Overføring til tvungen omsorg	221
17.4 Opphør av tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg	222

17.5 Inndragning.....	222
17.5.1 Generelt	222
17.5.2 Inndragning av utbytte	223
17.5.3 Utvidet inndragning	225
17.5.4 Inndragning av produktet av, gjenstanden for og redskapet til en straffbar handling	227
17.5.5 Forebyggende inndragning	230
17.5.6 Hvem inndragning kan skje overfor	231
17.5.7 Særlig om adgangen til forenklet inndragningsprosedyre etter straffeprosessloven § 214 a	232
DEL IV AVSLUTNING – NOEN SÆRSKILTE EMNER	235
KAPITTEL 18 GJENNOMFØRING AV FENGSELSSTRAFF OG FORVARINGSSTRAFF – NOEN HOVEDPUNKTER.....	237
18.1 Innledning – generelt om gjennomføring av straff.....	237
18.2 Innkalling til gjennomføring av fengselsstraff og forvaringsstraff.....	238
18.3 Formene for gjennomføring av fengselsstraff.....	239
18.4 Fengselsstraffens innhold.....	241
18.5 Løslatelse fra gjennomføring av fengselsstraff.....	242
18.6 Gjennomføring av forvaringsstraff.....	243
KAPITTEL 19 REAKSJONSREGISTER OG POLITIATTEST	245
19.1 Innledning	245
19.2 Reaksjonsregisteret.....	245
19.3 Politiattest	247
19.3.1 Når politiattest kan utstedes	247
19.3.2 Hva en politiattest skal inneholde	249
LITTERATUR	252
LOVREGISTER	255
DOMSREGISTER	261
STIKKORD.....	264

INTRODUKSJON

Alminnelig og spesiell strafferett

Denne boken handler om alminnelig strafferett. Alminnelig strafferett er de reglene i strafferetten som gjelder for alle straffbare forhold, uansett hva de går ut på. Den alminnelige strafferetten kommer til anvendelse enten saken handler om tyveri, drap, korruption, ulovlig jakt og fiske, eller en hvilken som helst annen handling som etter loven er straffbar. Den kommer også til anvendelse uavhengig av om det straffbare forholdet er regulert i straffeloven eller i en annen lov som hjemler bruk av straff.

Alminnelig strafferett er den ene av to deler som til sammen utgjør den delen av rettssystemet som kalles strafferett. De enkelte straffebud som beskriver de straffbare handlingene, som f.eks. tyveri, drap, korruption osv., utgjør den andre delen. Denne delen av strafferetten kalles spesiell strafferett. Innholdet i den spesielle strafferetten kan illustreres på følgende måte: Når man skal avgjøre om noen har fremsatt en straffbar trussel, må man ta for seg vilkårene i straffeloven (strl.) § 263, tolke disse, og undersøke om innholdet i straffebudets vilkår er oppfylt. Man må finne ut om noen har truet med «straffbar atferd», hvordan denne trusselen eventuelt ble fremsatt («i ord eller handling»), og om trusselen var «egnet til å fremkalte alvorlig frykt».

Undersøkelsen av om straffebudets vilkår er oppfylt, gir ikke svar på alt vi trenger å vite for å avgjøre om noe straffbart har skjedd. Her kommer den alminnelige strafferetten inn. For å kunne straffes må den som har fremsatt trusselen ha utvist den nødvendige skyld og vært strafferettlig tilregnet. Hvilke skyldformer som finnes i strafferetten, og hva som ligger i de forskjellige

skyldformene, er spørsmål som behandles i den alminnelige strafferetten. Det samme gjør tilregnelighetskravet. Det er ikke bare fullbyrdete overtredelser av straffebud som er straffbare. Også den som forsøker å overtre straffebudet, kan straffes. Hva som skal til for at straffbart forsøk foreligger, omhandles i den alminnelige strafferett. På samme måte er det regler i den alminnelige strafferett som avgjør når det er straffbart å gi et bidrag til at en annen utfører en straffbar handling. Dette reguleres i medvirkningslæren i den alminnelige strafferetten. Ytterligere et tema fra den alminnelige strafferetten er spørsmålet om det forelå noen strafffrihetsgrunn, som f.eks. nødrett eller nødverge, da den i utgangspunktet straffbare handlingen ble foretatt.

Det er, som man vil forstå, et meget nært samspill mellom den alminnelige og den spesielle strafferetten. Et straffebud må alltid sees i sammenheng med den alminnelige strafferettens generelle regler om straffansvar.

De eksemplene på problemstillinger fra alminnelig strafferett som så langt er nevnt, er hentet fra strafferettens ansvarslære, dvs. reglene om hva som skal til for å pådra seg straffansvar. Blant fellesreglene i den alminnelige strafferetten finnes også reglene om strafferettens reaksjonslære. Hvilke typer straff loven gir adgang til å bruke, hva det skal legges vekt på når straffen skal utmåles, og hvilke andre reaksjoner enn straff som kan ildges i forbindelse med en straf- fesak, er de sentrale spørsmålene i denne delen av den alminnelige strafferetten.

I denne boken skal vi først behandle noen grunnleggende spørsmål om hva straff og strafferett er, og se på hvordan straffelovgivningen er innrettet mv. (del I). Deretter behandles den alminnelige strafferettens regler om ansvarslæren (del II), før vi går over til å omtale reaksjonslæren (del III). Avslutningsvis behandles noen spørsmål som ikke gjelder strafferett i snever forstand, men som likevel står sentralt i det vi kan kalte strafferettssystemet (del IV).

DEL I

Innledning

KAPITTEL 1

Generelt om straff og strafferett

1.1 Samfunn, regler, straff og strafferett

Alle samfunn er avhengige av å ha et sett av rettsregler som bestemmer hvilken atferd som er uakseptabel og forbudt i det aktuelle samfunnet, og hvilken atferd som skal være påbudt, dvs. rettsregler om hvilke plikter og rettigheter som skal eksistere i samfunnet. Det må for det første være regler om individens plikter og rettigheter overfor hverandre. Et eksempel kan være regler om individets rett til respekt for sin fysiske integritet og om plikt for andre til å respektere denne retten. Et annet eksempel er individets rett til eierposisjoner til materielle goder, og andres plikt til å respektere eiendomsretten. Som et tredje eksempel kan nevnes individenes rett til å *skaffe seg* goder av ulike slag gjennom kontraktsinngåeler, og den andre kontraktspartens plikt til å respektere kontrakter som er inngått, f.eks. ved å levere varen det er betalt for. For det andre må det, i alle fall i moderne demokratiske samfunn, være regler om plikt- og rettighetsposisjoner mellom individer og myndighetsorganer, f.eks. om individenes plikt til å betale skatt av sine inntekter til stat og kommune og om statens og kommunenes plikt til å sørge for ulike velferdsordninger.

Selve det at rettsregler *eksisterer*, er som oftest ikke nok til å sikre samfunnets behov for ordnede og trygge forhold. Samfunnet må også være slik innrettet at brudd på reglene får konsekvenser. I mange tilfeller er det høy grad av sammenfall mellom reglene innhold og den atferd mennesker uansett er tilbøyelige til å ha. De fleste vil f.eks. avstå fra drap og tyveri, uavhengig av hva rettsreglene måtte si om dette. Men alle avstår ikke, og når brudd først skjer, ville reglene